

Agnieszka Bielawska
ORCID: 0000-0003-2670-9782
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Analiza programów niemieckiej chadecji na wybory do Parlamentu Europejskiego w kontekście problemów, zagrożeń i zmian występujących w Unii Europejskiej w latach 2009-2019

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja i analiza treści odezwo i programów Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej Niemiec (niem. *Christlich Demokratische Union Deutschlands*, CDU) i Unii Chrześcijańsko-Społecznej (*Christlich-Soziale Union in Bayern e. V.*, CSU) na wybory do Parlamentu Europejskiego pod kątem odzwierciedlenia istotnych zmian, zagrożeń i problemów, z jakimi Unia Europejska mierzy się od 2009 roku. W związku z powyższym zwrócono w nim uwagę na te chadecckie postulaty, które odnoszą się do tychże wyzwań, a jednocześnie nawiązują do podstawowych elementów polityki europejskiej obu niemieckich partii chadecckich, które były podejmowane w zdecydowanej większości zarówno wspólnych, jak i samodzielnych programów oraz odezwo na wybory do PE.

Artykuł podzielony został na część dotyczącą kulis powstawania chadecckich odezwo i programów wyborczych do Parlamentu Europejskiego oraz część odzwierciedlającą proponowany przez CDU i CSU w tychże odezwach i programach kierunek rozwoju oraz zmian polityki wewnętrznej, bezpieczeństwa i zagranicznej Unii Europejskiej. Zakres chronologiczny analizy obejmuje okres od 2008 do połowy 2019 roku, czyli od momentu rozpoczęcia prac nad stworzeniem programów wyborczych na wybory do PE w 2009 roku do ogłoszenia wyników ostatnich wyborów w 2019 roku. Hipotezą badawczą jest twierdzenie, że zagadnienia poruszane przez CDU oraz CSU w odezwach i programach wyborczych do Parlamentu Europejskiego obejmują zmiany i wyzwania stojące przed Unią Europejską oraz przekładają się na sukces wyborczy niemieckiej chadecji w wyborach do PE.

Podczas pisania artykułu użyta została metoda porównawcza i historyczna, dzięki którym przybliżono i zestawiono poglądy obu partii i ich przedstawicieli dotyczące polityki europejskiej. Wykorzystana została również analiza treści, która umożliwiła zbadanie i zinterpretowanie odezwo oraz programów wyborczych CDU i CSU na wybory do Parlamentu Europejskiego w ostatnich dziesięciu latach.

1. Kulisy powstawania odezwy i programów wyborczych do PE

Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku przypadły w tak zwanym „superroku wyborczym” („*Superwahljahr*”), czyli w roku, w którym odbyły się również wybory do Bundestagu, Landtagu Brandenburgii, Hesji, Saary, Saksonii, Szlezwika-Holsztynu i Turyngii, wybory samorządowe w ośmiu krajach związkowych oraz wybory prezydenta RFN. Dla CSU szczególnie istotne było, że miały się one odbyć krótko po utracie większości w Landtagu Bawarii, w konsekwencji czego ze swoich funkcji zrezygnowali przewodniczący partii Erwin Huber oraz premier Bawarii Günther Beckstein. Obejmując w październiku 2008 roku oba te stanowiska, Horst Seehofer był świadom, że CSU może nie przekroczyć 5% progu wyborczego oraz że wybory do PE będą swoistym sprawdzianem dla partii, czy wciąż zalicza się do ważnych graczy politycznych¹. W tym kontekście zaskakujące było, że podczas posiedzenia federalnego komitetu wykonawczego CDU (*CDU-Bundesvorstand*) w styczniu 2009 roku w Erfurcie, zaproszony jako gość Horst Seehofer oświadczył, że zamierza omówić z członkami CSU kwestię wprowadzenia w Niemczech referendum odnośnie do spraw europejskich, wiedząc, że siostrzana partia – w tym odpowiedzialny za politykę europejską CDU Peter Hintze, przewodniczący Bundestagu Norbert Lammert i przewodniczący Parlamentu Europejskiego Hans-Gert Pöttering – stanowczo sprzeciwia się takiemu rozwiązaniu. Prasa niemiecka od razu połączyła wypowiedź H. Seehofera, ale również wyrażany przez niego sprzeciw wobec członkostwa Turcji w Unii Europejskiej, z chęcią uzyskania większego poparcia w zbliżających się wyborach do Parlamentu Europejskiego².

Przy tym należy podkreślić, że kwestii spornych pomiędzy siostrzanymi partiami chadeckimi było więcej niż wyłącznie wyżej wymienione. W przeciwieństwie do

¹ M. Schechner, F. Zeller, *Die Bedeutung der Europawahl 2009 für die CSU*, [w:] *Die CSU: Strukturwandel, Modernisierung und Herausforderungen einer Volkspartei*, red. G. Hopp, M. Sebaldt, B. Zeitler, Wiesbaden 2010, s. 534-536; J. Blind, *Heimspiel der „Europa-Parteien“?: Die Europawahlkämpfe der Union von 1979 bis 2009*, Wiesbaden 2012, s. 229-230; P. Issig, *Wie die CSU es nach Europa schaffen will*, „Die Welt” 20 XII 2008; A. Ramelsberger, *CSU vor der Europawahl. Auf der Rutschbahn*, „Süddeutsche Zeitung” 6 VI 2009.

² G. Langguth, *CSU-Taktik für Europawahl. Warum Seehofer plötzlich Gefallen an Volksabstimmungen findet*, „Spiegel.online” 18 I 2009, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/csu-taktik-fuer-europawahl-warum-seehofer-plotzlich-gefallen-an-volksabstimmungen-findet-a-600617.html> (dostęp: 11 XI 2020); S. Fisher, *Kreuther CSU-Klausur. Seehofer fordert Volksabstimmungen in Europafragen*, „Spiegel.online” 9 I 2009, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/kreuther-csu-klausur-seehofer-fordert-volksabstimmungen-in-europafragen-a-600358.html> (dostęp: 11 XI 2020). W uchwale przyjętej przez federalny komitet wykonawczy CDU nie znalazło się żadne nawiązanie do wprowadzenia referendum na tematy europejskie. Zob. *Erfurter Erklärung der CDU Deutschlands vom 10. Januar 2009, V. Einigung Europas in der globalisierten Welt*, <https://www.eckhardt-rehberg.de/download/2009-01-10-CDU%20beschloss%20Pakt%20f%C3%BCr%20Deutschland.pdf>, s. 8-9 (dostęp: 11 XI 2020).

CDU, CSU nie chciała „ożywienia” odrzuconego przez Francję i Holandię Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy³. Szczególnie stanowczo partia przeciwstawiała się centralizacji i w jej efekcie stworzeniu scentralizowanego „europejskiego państwa”, decydującego o własnych kompetencjach. Domagała się wzmocnienia federalizmu w UE, łącząc takie działanie z zachowaniem suwerenności państw, autonomią procesu decyzyjnego, a wręcz przekazaniem przez Unię państwom i regionom zadań, które będą mogły zostać przez nie zrealizowane w sposób bardziej przyjazny obywatelom⁴. Chciano, o czym mówił między innymi członek prezydium partii Markus Feber, aby kanclerz Angela Merkel wykazała się większą aktywnością i stanowczością w zwalczaniu kryzysu państw członkowskich strefy euro⁵. CDU, zgadzając się, że należy ograniczyć centralizm Unii Europejskiej, podkreślała, że Traktat z Lizbony stwarza ku temu odpowiednie narzędzia. Europeoseł z ramienia CDU – Elmar Brok zwracał natomiast uwagę na to, że państwa narodowe nie uporają się samodzielnie z kryzysem finansowym, negatywnymi aspektami globalizacji, zmianami klimatycznymi czy z zabezpieczeniem swych granic zewnętrznych, sugerując, że będzie to możliwe wyłącznie na płaszczyźnie unijnej⁶.

W konsekwencji istniejących rozbieżności, obie partie stworzyły samodzielne programy wyborcze na wybory do Parlamentu Europejskiego, co już w 2008 roku zapowiadał H. Seehofer⁷. Opracowany przez prezydium Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (*das Präsidium der CDU*) program zatytułowany „Silna Europa – bezpieczna przyszłość”, przyjęty został przez zarząd federalny (*der Bundesvorstand*) na europejskim kongresie CDU 16 marca 2009 roku w Berlinie⁸. Natomiast program

³ *Streit in der Union: CSU will sich im Europawahlkampf von CDU distanzieren*, „FAZ” 8 III 2009.

⁴ „Die Europäische Einigung und der Euro”, *Beschluss des Parteitag der Christlich-Sozialen Union am 7./8. Oktober 2011 in Nürnberg*, https://www.csu.de/common/_migrated/csucontent/111011_leitantrag_europa_04.pdf, s. 1-3, 5 (dostęp: 12 XI 2020). Zob. także: „2013-2018 der Bayernplan”. *Regierungsprogramm der Christlich-Sozialen Union*, https://www.hss.de/fileadmin/user_upload/HSS/Dokumente/ACSP/Landtagswahlen/LTW_2013.pdf (dostęp: 12 XI 2020); M. Lau, *Vor dem Europa-Kongress. CDU und CSU streiten über die Macht der EU*, „Berliner Morgenpost” 15 III 2009.

⁵ *Streit in der Union...*

⁶ M. Lau, *op. cit.*

⁷ J. Peter, *Seehofer spielt für die CSU den Provokateur*, „Berliner Morgenpost” 17 XI 2008; *Getrennt zur Europawahl?*, „Frankfurter Rundschau” 23 XI 2008. Warto zauważyć, że również pięć lat wcześniej CSU opublikowała samodzielny program wyborczy na wybory europejskie 23 czerwca 2004 r. Zob. „Für ein starkes Bayern in Europa”. *Wahlprogramm zur Europawahl 2004*, https://www.hss.de/fileadmin/user_upload/HSS/Dokumente/ACSP/Europawahlen/CSUProgramm_EPW_2004_01.pdf (dostęp: 11 XI 2020).

⁸ K. Schuler, *Europakongress: Union kämpft gespalten um die Wähler*, „Zeit.online” 16 III 2009, <https://www.zeit.de/online/2009/13/cdu-europaparteitag/komplettansicht> (dostęp: 11 XI 2020). Dokument został podzielony na pięć rozdziałów zawierających łącznie osiemnaście tematów. „Starkes Europa – Sichere Zukunft”. *Programm der Christlich Demokratischen Union Deutschlands zur Europawahl 2009, Berlin, 16. März 2009*, http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Programme_Europaparlament/Programm_Europawahl2009.pdf (dostęp: 5 X 2020).

wyborczy do Parlamentu Europejskiego CSU został przyjęty przez komitet partyjny (*der Parteiausschuss*) niecałe dwa miesiące później – 9 maja⁹. Oprócz tego partie chadecckie opublikowały wspólną odezwę wyborczą „Na rzecz mocnego głosu w Europie”¹⁰. Prawdopodobnie bawarska chadecja uznała, że wspólny dokument pozytywnie wpłynie na jej wynik wyborczy. Działanie takie mieściło się również w ramach „tradycyjnego” zachowania CSU, która z jednej strony wskazuje na odmienne od CDU poglądy, nie stroniąc od krytyki (bywa, że dość ostrej), a z drugiej współpracuje z większą siostrzaną partią. Przy tym należy podkreślić, że w odezwie zrezygnowano z nawiązywania do elementów spornych. Ostatecznie, w wyborach w 2009 roku, przy frekwencji wynoszącej 43,3%, chadecja uzyskała bardzo dobry wynik (choć gorszy niż w 2004 r.¹¹) – CDU zdobyła 30,7% głosów, otrzymując 34 miejsca w Parlamencie Europejskim (najwięcej ze wszystkich niemieckich partii startujących w wyborach), a CSU 7,2% głosów, otrzymując 8 miejsc¹².

Kolejne wybory do Parlamentu Europejskiego zbiegły się z nowelizacją obowiązującej w Niemczech ustawy wyborczej do tego organu, która obniżyła próg wyborczy z poziomu 5% na 3%. Po wejściu w życie ustawy w październiku 2013 roku, została ona zaskarżona do Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (m.in. przez mniejsze partie jak Wolni Wyborcy – *Freie Wähler*, Partia Piratów – *Piraten Partei Deutschland* czy Narodowodemokratyczna Partia Niemiec – *Nationaldemokratische Partei Deutschlands*). Uznając zasadność wskazujących na nierówność szans skarg, 26 lutego 2014 roku Trybunał w Karlsruhe nakazał usunięcie klauzuli zaporowej, co nie tylko umożliwiło partiom, które nie uzyskiwały do tej pory wystarczającej liczby głosów, wejście do Parlamentu Europejskiego, ale również zwiastowało zmniejszenie liczby miejsc przypadających partiom, które przekraczały dotychczas obowiązujący próg wyborczy¹³.

⁹ CSU *beschließt Europawahlprogramm*, „Neue Presse” 9 V 2009; CSU *gibt sich bei Kleinem Parteitag kämpferisch*, „Göttinger Tageblatt” 10 V 2009. Program podzielony został na dziesięć rozdziałów. „CSU-Europawahlprogramm 2009”. *Beschluss des CSU-Parteiausschusses vom 9. Mai 2009*, https://www.hss.de/fileadmin/user_upload/HSS/Dokumente/ACSP/Europawahlen/EPW_2009.pdf (dostęp: 5 X 2020).

¹⁰ Została ona podzielona na sześć rozdziałów. „Für eine starke Stimme in Europa”. *Gemeinsamer Wahlaufruf von CDU und CSU zur Europawahl am 7. Juni 2009*, https://www.cdu.de/system/tmf/media/dokumente/090525-cducus-europa2009-wahlaufruf.pdf?file=1&type=field_collection_item&id=545 (dostęp: 5 X 2020).

¹¹ We wcześniejszych wyborach do PE, CDU zdobyła 35,6% głosów (czterdzieści miejsc), a CSU 8% (dziewięć miejsc). *Europawahl 2004*, <https://www.bundeswahlleiter.de/europawahlen/2004.html> (dostęp: 5 X 2020).

¹² *Europawahl 2009*, <https://www.bundeswahlleiter.de/europawahlen/2009.html> (dostęp: 12 XI 2020).

¹³ *Urteil des Zweiten Senats vom 26. Februar 2014 – 2 BvE 2/13, Rn. 1-116*, http://www.bverfg.de/e/es20140226_2bve000213.html (dostęp: 5 X 2020); P. Kubiak, *Wybory do Parlamentu Europejskiego w Niemczech (25 V 2014) – analiza i następstwa*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2014, nr 8, s. 307.

Wybory w 2014 roku odbyły się na tle kryzysu finansowego i zadłużenia, który dotknął część państw strefy euro, co znalazło odzwierciedlenie w programach wyborczych obu partii chadeczkich. Partie, tak jak pięć lat wcześniej, nie zdecydowały się na stworzenie wspólnego programu wyborczego, wydały jedynie wspólną odezwę wyborczą¹⁴. CDU przyjęła dokument podczas zjazdu partii (*der Parteitag*) 5 kwietnia 2014 roku¹⁵, zarząd partii CSU (*der Parteivorstand*) zatwierdził „Plan Europy” 25 kwietnia, a 10 maja został on zaakceptowany podczas tak zwanego małego zjazdu partii (*kleiner Parteitag*) przez komitet partyjny¹⁶. Programy różniły się nie tylko wielkością – program CDU miał aż 84 strony, CSU – 15, ale również treścią i użytym językiem – CSU skupiła się bowiem na krytyce działalności i kompetencji Unii Europejskiej, co spotkało się z brakiem zrozumienia ze strony siostrzanej partii CDU, ale również niektórych członków bawarskiej chadecji, na przykład byłego federalnego ministra rolnictwa Hansa-Petera Friedricha. Członek zarządu grupy parlamentarnej CDU/CSU w Bundestagu – Max Straubinger sugerował, że zaostrenie poglądów CSU powiązane było z wyborem na wiceprzewodniczącego partii, znanego z negatywnego nastawienia wobec Unii Europejskiej Petera Gauweilera¹⁷. Usunięcie klauzuli zaporowej, ale również w przypadku CSU brak pełnego poparcia oraz mobilizacji tradycyjnego elektoratu bawarskiej chadecji zaowocowały w 2014 roku gorszymi wynikami w wyborach do Parlamentu Europejskiego niż pięć lat wcześniej. Przy frekwencji wynoszącej 48,1% CDU zdobyła 30% głosów, otrzymując 29 miejsc (o 5 mniej w stosunku do 2009 r.), a CSU 5,3% głosów, uzyskując 5 miejsc, zatem zakładany przez CSU cel zdobycia co najmniej 8 miejsc w PE (jak w 2009 r.) nie został osiągnięty¹⁸.

Przed kolejnymi wyborami do Parlamentu Europejskiego odbyła się zmiana przywództwa w obu partiach chadeczkich – po osiemnastu latach na stanowisku przewodniczącej CDU, Angelę Merkel zastąpiła sekretarz generalna partii – Annet-Kramp-Karrenbauer, natomiast Horsta Seehofera, który piastował stanowisko

¹⁴ *Gemeinsamer Wahlaufruf von CDU und CSU zur Europawahl 2014*, https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/wahlauf-ruf-europawahl-2014.pdf?file=1&type=field_collection_item&id=1298 (dostęp: 5 X 2020).

¹⁵ „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”. *Europapolitischer Beschluss des 26. Parteitags der CDU Deutschlands*, 26. Parteitag der CDU Deutschlands, 5. April 2014, Messe Berlin, <https://www.cdu.de/sites/default/files/media/140405-beschlussgemeinsam-erfolgreich-in-europa.pdf> (dostęp: 5 X 2020); *Parteitag in Berlin. CDU beschließt Europa-Wahlprogramm*, „Sauerland Kurier” 5 IV 2014.

¹⁶ *Europaplan Bayern, 2014-2019*, https://www.hss.de/fileadmin/user_upload/HSS/Dokumente/ACSP/Europawahlen/EU2014_Broschuere_Europa_plan_Bayern_ES.pdf (dostęp: 12 XII 2020); *CSU-Vorstand beschließt einstimmig „Europaplan”*, „Sauerland Kurier” 26 IV 2014.

¹⁷ *Europawahl in Bayern. CSU-Verluste – Seehofer: „Herbe Enttäuschung”*, „Sauerland Kurier” 25 V 2014; *Wahlprogramm der CSU: Europa aus bayerischer Sicht*, „Süddeutsche Zeitung” 24 IV 2014.

¹⁸ *Europawahl 2014*, <https://www.bundeswahlleiter.de/europawahlen/2014/ergebnisse.html> (dostęp: 12 XI 2020).

przewodniczącego bawarskiej chadecji w latach 2008–2019, zastąpił były sekretarz generalny CSU – Markus Söder. Odejście H. Seehofera ze stanowiska powiązane było między innymi z kiepskim wynikiem partii w wyborach federalnych w 2017 roku, utratą absolutnej większości w Landtagu Bawarii po wyborach w 2018 roku oraz rozbieżnościami między poglądami przewodniczącego oraz kierownictwa CDU na temat przyjmowania uchodźców i imigrantów w RFN oraz pozostałych państwach członkowskich UE¹⁹. Nowo wybrany przewodniczący CSU podkreślał jedność obu niemieckich partii chadeckich oraz postulował otwarcie nowego rozdziału we współpracy, który polegać miał na podkreśleniu tego, co wspólne, a nie na podziałach. W podobnym tonie wypowiadała się przewodnicząca CDU. Annegret Kramp-Karrenbauer perswadowała, że od wspólnej pracy obu partii zależy, czy uda się zachować dziedzictwo Franza Josefa Straussa i Konrada Adenauera oraz osiągnąć stabilną sytuację polityczną w Niemczech i Europie²⁰.

W ramach postulowanej głębszej współpracy partie chadeckie zdecydowały się na publikację wspólnego programu wyborczego na wybory do Parlamentu Europejskiego pod tytułem „Nasza Europa dodaje sił. Dla bezpieczeństwa, pokoju i dobrobytu”²¹. Podczas marcowej konferencji prasowej, na której program został zaprezentowany, Annegret Kramp-Karrenbauer, Markus Söder oraz Manfred Weber – członek CSU, przewodniczący grupy poselskiej Europejskiej Partii Ludowej (*European People’s Party*, EPP) w PE oraz czołowy kandydat obu partii chadeckich w wyborach europejskich – zademonstrowali jedność w kwestiach dotyczących między innymi polityki azylowej i ochrony klimatu²². Mimo tych zabiegów

¹⁹ F. Gańczak, *Kryzys rządowy w Niemczech. Czy Merkel przetrwa?*, „Polityka” 16 VI 2018; L. Gi-badło, *Niemiecka chadecja wobec sporu o politykę azylową*, „Biuletyn PISM” 10 VII 2019, nr 93(1841); K. Frymark, A. Kwiatkowska, *Ostry spór CDU/CSU o politykę migracyjną. Implikacje europejskie*, 20 VI 2018, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-06-20/ostry-spor-cdu/csu-o-polityke-migracyjna-implikacje-europejskie> (dostęp: 12 XII 2020).

²⁰ Markus Söder zum neuen CSU-Chef gewählt, „DW”, 19 I 2019, <https://www.dw.com/de/markus-s%C3%B6der-zum-neuen-csu-chef-gew%C3%A4hlt/a-47146924> (dostęp: 12 XII 2020); E. Lohse, J. Leithäuser, *CDU-Parteitag: Die Kanzlerin spart sich das Lob*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung” 15 I 2021; *CDU und CSU: Kramp-Karrenbauer und Söder wollen den Streit überwinden*, „Hannoversche Allgemeine” 29 I 2019; *Vorsitzende der Unionsparteien: Kramp-Karrenbauer und Söder wollen Parteien breiter aufstellen*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung” 29 I 2019.

²¹ Dwudziestosześcioronnicowy program został podzielony na wstęp i trzy rozdziały. „*Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand*”. *Gemeinsames Europawahlprogramm von CDU und CSU*, 2019, https://www.csu.de/common/csu/content/csu/hauptnavigation/dialog/infomaterial/2019/CDU_20CSU_Europawahlprogramm_final_20mit_20deckblatt_BF.pdf (dostęp: 12 VI 2020).

²² M. Korbaki, *Europawahlprogramm der Union. Söder: „Wir haken uns unter”*, „Hannoversche Allgemeine” 25 III 2019. Zob. także: A. Kramp-Karrenbauer, *Nadać Europie właściwy kierunek (Getting Europe right)*, 10 III 2019, <https://www.cdu.de/artikel/nadac-europie-wlasciwy-kierunek-getting-europe-right> (dostęp: 12 VI 2020); *Europawahl am 26. Mai: EU-Wahlkampfstart in Straubing: Söder und Kurz machen Stimmung für CSU-Spitzenkandidat Weber*, „Sauerland Kurier” 6 IV 2019;

w wyborach do PE w 2019 roku, przy frekwencji wynoszącej 61,4%, CDU zdobyła 22,6% głosów, otrzymując 23 miejsca (czyli o 11 mniej niż w 2009 r. i o 6 mniej niż w 2014 r.), CSU zaś zdobyła 6,3% głosów, a zatem 6 miejsc w Parlamencie Europejskim (czyli o 2 mniej niż w 2009 r., ale o 1 więcej niż w 2014 r.)²³.

2. Zmiany proponowane w chadeckich odezwach i programach wyborczych do PE

2.1. Wzmocnienie i uściślenie zasady pomocniczości

Obie partie chadeckie szczególnie dużo uwagi poświęcały przestrzeganiu i uściśleniu zasady pomocniczości²⁴. W programie na wybory do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku Unia Chrześcijańsko-Społeczna domagała się klarownego podziału kompetencji między państwa członkowskie i organizację. Jego przestrzeganie spoczywać miało na Federalnym Trybunale Konstytucyjnym lub utworzonym w tym celu Sądzie Kompetencyjnym (*der Kompetenzgerichtshof*)²⁵²⁶. Niemieckie partie chadeckie przekonywały, że Europa musi skupić się na tym, co istotne i konieczne, oraz na problemach, których regiony i państwa nie mogą rozwiązać samodzielnie, a także skutecznie²⁷.

W programie wyborczym z 2014 roku CSU sprzeciwiła się „przekazywaniu Brukseli dalszych uprawnień w podstawowych obszarach polityki budżetowej, polityce podatkowej, polityce edukacyjnej, polityce społecznej i gospodarczej”. Partia stała na stanowisku, że w okresie legislacyjnym 2014-2019 „nie powinno nastąpić przeniesienie nowych uprawnień do Brukseli. Szerokie obowiązki Europy nie muszą być dalej rozszerzane”. Ponadto identycznie jak partia siostrzana Unia Chrześcijańsko-Społeczna opowiedziała się za zwrotem przez organizację niektórych kompetencji państwom członkowskim i regionom. W tym celu proponowała

P. Kubiak, *Partie chadeckie w wyborach do Parlamentu Europejskiego – program, strategia, liderzy*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2019, nr 16(390).

²³ *Europawahl 2019*, <https://www.bundeswahlleiter.de/europawahlen/2019/ergebnisse.html> (dostęp: 12 XI 2020); *Wyniki wyborów europejskich w 2019 r. Frekwencja według kraju (%)*, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/pl/frekwencja/> (dostęp: 12 XI 2020).

²⁴ Obie partie chadeckie łączyły zasadę pomocniczości z demokracją, federalizmem, liberalizmem, brakiem biurokracji i centralizmu z tzw. „Europą obywateli” i „Europą regionów”, w której zachowana i promowana jest narodowa i regionalna różnorodność kontynentu. Zob. *„Gemeinsam erfolgreich in Europa”...*, s. 7. *Europaplan Bayern*, s. 5.

²⁵ Zgodnie z CSU ów sąd miał zostać obsadzony sędziami z krajowych trybunałów konstytucyjnych. *Europaplan Bayern*, s. 7.

²⁶ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 3-4.

²⁷ *„Gemeinsam erfolgreich in Europa”...*, s. 7-8; *„Starkes Europa – Sichere Zukunft”...*, s. 13; *„CSU-Europawahlprogramm 2009”...*, s. 1-2.

skontrolowanie wszystkich tych obszarów, w których obowiązki mogłyby zostać przesunięte na niższy poziom²⁸. We wspólnym europejskim programie wyborczym CDU i CSU z 2019 roku „Nasza Europa dodaje siłę. Dla bezpieczeństwa, pokoju i dobrobytu” partie podtrzymały swoje wcześniejsze stanowisko, dodając, że to „państwa członkowskie UE będą nadal decydować o tym, co robi Europa i które zadania będą podlegać krajowym regulacjom”²⁹.

Odnosząc się do zasady pomocniczości, niemiecka chadecja wiele miejsca poświęciła uprawieniom gmin. W 2009 roku Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna przekonywała, że „regiony europejskie i ich poziomy lokalne znacząco przyczyniają się do różnorodności Europy, z którą ludzie mogą się identyfikować. Obowiązujące traktaty europejskie, a także Traktat Lizboński przyznają gminom prawo do samodzielnego decydowania o sprawach będących przedmiotem ogólnego zainteresowania”³⁰. Podobne zdanie wyraziła siostrzana partia, która podkreślała, że „gminy, miasta i powiaty muszą mieć możliwość samodzielnego decydowania o sposobie wykonywania swoich zadań”, dodając, że chce „bronić konstytucyjnie gwarantowanego samorządu gmin także przed UE”³¹. Natomiast w dokumencie „Wspólnie odnosząc sukces w Europie” Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna, powołując się na zapisy niemieckiej Ustawy Zasadniczej, sprzeciwiła się bezpośredniej interwencji UE w gminach³². Wtórowała jej CSU, która podkreślała, że Bruksela

musi szanować samorząd lokalny. Scentralizowany nadzór aparatu europejskiego nad Bawarią i naszymi gminami jest niezgodny z naszym rozumieniem federalizmu i liberalizmu. Zabezpieczenie warunków bytowych musi pozostać w gestii władz lokalnych. Wszystko to, co dotyczy miejscowej ludności – od transportu publicznego po wodę pitną – powinno być chronione przed interwencją europejską³³.

Ponadto w programie na wybory do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna domagała się zaangażowania gmin w proces tworzenia prawodawstwa europejskiego³⁴.

---

²⁸ *Europaplan Bayern*, s. 5; „*Starkes Europa – Sichere Zukunft*”..., s. 13-14; „*Für eine starke Stimme in Europa*”..., s. 3.

²⁹ „*Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand*”..., s. 19-20.

³⁰ „*Starkes Europa – Sichere Zukunft*”..., s. 14.

³¹ „*CSU-Europawahlprogramm 2009*”..., s. 3-4.

³² „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 7-8.

³³ *Europaplan Bayern*, s. 5.

³⁴ CDU tłumaczyła, że „ponad 60% wszystkich dyrektyw i rozporządzeń uchwalonych przez UE ma znaczenie na poziomie gmin. Uwydatnia to, jak ważne jest posiadanie silnego głosu przez gminy w Brukseli i Strasburgu. Dlatego w przyszłości nadal będziemy bronić interesów regionów i gmin. To, w jaki sposób wytyczne europejskie mogą być wdrażane, ma decydujące znaczenie nie tylko dla powodzenia działań. Ma również duży wpływ na obraz Unii Europejskiej, jaki posiadają ludzie. Chcemy Europy przyjaznej społeczności, bliskiej obywatelom: dobrej polityki regionalnej UE, jasnych i zrozumiałych przepisów oraz przejrzystych procesów, jak najmniejszej biurokracji

W 2014 i 2019 roku obie partie opowiedziały się za wzmocnieniem kompetencji Komitetu Regionów³⁵. CDU podkreślała, że

konieczne jest zintensyfikowanie udziału Komitetu w procesach decyzyjnych Komisji Europejskiej i Parlamentu Europejskiego. Zwłaszcza ze względu na strukturę federalną Republiki Federalnej Niemiec i osiągnięcie europejskiego celu, czyli „Europy regionów”, Komitet Regionów musi stopniowo zwiększać kompetencje³⁶.

Natomiast Unia Chrześcijańsko-Społeczna życzyła sobie, aby silne i aktywne regiony nabrały w tym organie większej wagi, co między innymi implikowało zwiększenie liczby bawarskich mandatów. Dodawała również, że Komitet powinien mieć możliwość interweniowania, gdy instytucje UE naruszają zasadę pomocniczości³⁷.

2.2. Demokratyzacja Unii

Nawiązując do kwestii demokratyzacji Unii Europejskiej, obie partie chadeckie poświęcały dużo uwagi uprawnieniom Parlamentu Europejskiego. We wspólnym programie wyborczym z 2019 roku CDU i CSU podkreśliły, że owa jedyna wybierana bezpośrednio przez obywateli UE instytucja jest „sercem europejskiej demokracji”. W związku z tym uznali, że PE powinien posiadać prawo inicjatywy ustawodawczej³⁸. Unia Chrześcijańsko-Społeczna domagała się, aby Parlament zabierał głos we wszystkich fundamentalnych kwestiach UE. Według partii „tylko jeśli kompleksowo wzmocnimy Parlament Europejski, możemy zapewnić większą przejrzystość i demokrację”³⁹.

W 2014 roku Unia Chrześcijańsko-Społeczna zwróciła uwagę na deficyt legitymacji Parlamentu Europejskiego powiązany z niedostateczną reprezentacją obywateli niemieckich w tym organie. Partia argumentowała, że „deputowany z Niemiec reprezentuje 800.000 obywateli, a poseł z Malty tylko 70.000”, sugerując, że należałoby zmienić przydział posłów na państwo, w taki sposób, aby obowiązywała „równość wyborcza [...] i aby jeden głos oddany w wyborach europejskich

---

i wreszcie perspektywicznej regionalnej polityki finansowania. To są najważniejsze elementy składowe, nad którymi pracujemy w interesie naszych regionów i gmin w Europie”. *„Gemeinsam erfolgreich in Europa”*..., s. 55-56.

³⁵ *„Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”*..., s. 20.

³⁶ *„Gemeinsam erfolgreich in Europa”*..., s. 55-56.

³⁷ *Europaplan Bayern*, s. 5.

³⁸ *„Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”*..., s. 19.

³⁹ Ponadto CSU chciała, aby w przyszłości Parlament Europejski zbierał się w jednym miejscu i mógł zdecydować, gdzie będzie znajdować się jego siedziba. *„CSU-Europawahlprogramm 2009”*..., s. 2-3.

miał wszędzie taką samą moc («jeden człowiek, jeden głos»)⁴⁰. Ponadto bawarska chadecja domagała się wprowadzenia okręgów wyborczych w wyborach do PE, celem uzyskania przez obywateli bezpośredniego wpływu na wybór kandydatów⁴¹. W ten sposób miało nastąpić „zakotwiczenie posłów na szczeblu lokalnym i nadanie polityce europejskiej twarzy” oraz „zbliżenie polityki europejskiej do ludzi”⁴².

Dla obu niemieckich partii chadeckich demokratyzacja Unii Europejskiej połączona była także ze zmianami kompetencji i organizacji Komisji Europejskiej. Szczególnie dużą wagę do tej kwestii przykładła CSU. Partia w programie wyborczym z 2014 roku oświadczyła, że jej celem jest powstrzymanie Komisji przed wprowadzaniem „nadmiernych regulacji” i zniesienie przysługującego jej „monopolu ustawodawczego”, wynikającego między innymi z braku kontroli i politycznej odpowiedzialności oraz powiązań z innymi organami UE. Dlatego też partia postulowała, aby w przyszłości „Komisja Europejska wydawała nowe przepisy wyłącznie na polecenie Parlamentu Europejskiego lub Rady”. Chciała również zniesienia możliwości przyjmowania przez KE aktów delegowanych⁴³ oraz ograniczenia jej działalności do kwestii związanych z czterema podstawowymi swobodami wspólnego rynku UE. Ponadto Unia Chrześcijańsko-Społeczna proponowała zmniejszenie liczby komisarzy UE o połowę, co „pozwoiłoby zaoszczędzić niepotrzebne koszty i uniknąć zbędnej biurokracji”⁴⁴.

We wspólnym programie wyborczym z 2019 roku obie partie chadeckie poparły wprowadzenie systemu głównych kandydatów, który umożliwił każdej europejskiej partii politycznej zaprezentowanie swojego kandydata na przewodniczącego Komisji Europejskiej oraz przedstawienie przez partię, która w wyborach zdobędzie najwięcej mandatów, kandydata Parlamentu Europejskiego na przewodniczącego Komisji. CDU i CSU łączyły takie działanie ze „wzmocnieniem europejskiej demokracji, promowaniem przejrzystości i oddaniem Europy w ręce ludzi”⁴⁵.

Kwestia demokratyzacji Unii Europejskiej powiązana była przez niemiecką chadecję również ze wzmocnieniem roli parlamentów narodowych. Partie podkreślały, że „Europa musi służyć interesom swoich obywateli, regionów i państw członkowskich. Interesy regionalne, narodowe i europejskie nie mogą być sobie

⁴⁰ *Europaplan Bayern*, s. 6-7.

⁴¹ W przeciwieństwie do wyborów do Bundestagu wyborca ma tylko jeden głos, którym może wybrać partię lub inne stowarzyszenie polityczne. Listy wyborcze mogą być konstruowane jako listy dla poszczególnych krajów związkowych lub jako lista wspólna dla wszystkich krajów związkowych.

⁴² „*CSU-Europawahlprogramm 2009*”..., s. 2-3.

⁴³ Akty delegowane przyjmowane są przez KE na podstawie uprawnień przekazanych jej w akcie prawnym UE.

⁴⁴ *Europaplan Bayern*, s. 6-7.

⁴⁵ „*Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand*”..., s. 19.

przeciwstawne”. Odnosząc się do uprawnień parlamentów narodowych przyznanych im przez Traktat z Lizbony w przypadku naruszenia zasady pomocniczości przez Unię, partie wyraziły chęć rozszerzenia możliwości wniesienia skargi do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości także na inne obszary. Chciały również zachować swobodę przy transpozycji przepisów UE do ustawodawstwa krajowego⁴⁶.

W programach wyborczych na wybory do Parlamentu Europejskiego Unii Chrześcijańsko-Społecznej z roku 2009 i 2014 znalazł się również flagowy pomysł partii, mianowicie przeprowadzania referendum w Niemczech, a tym samym ściślejszego zaangażowania obywateli w podejmowanie kluczowych decyzji dotyczących Unii Europejskiej, jak przenoszenie ważnych obowiązków z państw członkowskich na organizację, przyjmowanie nowych państw członkowskich czy wkład finansowy Niemiec do budżetu UE. CSU tłumaczyło postulat organizowania referendum potrzebą większej przejrzystości i bliskości Unii z obywatelami oraz tym, że przepisy europejskie mają coraz większy wpływ na życie obywateli⁴⁷.

2.3. Odbiurokratyzowanie Unii

Szczególnie szeroko kwestia odbiurokratyzowania Unii Europejskiej omawiana była przez Unię Chrześcijańsko-Społeczną. W programie wyborczym z 2014 roku partia połączyła debiurokratyzację ze zmniejszeniem liczby organów UE – bez wymienienia, o które konkretnie chodzi – oraz urzędników. Według CSU „rozdęcie aparatu UE zostanie spowolnione przez zamrożenie miejsc pracy”. Sugerowała także, aby „podać przeglądowni wiele agencji UE rozsianych po całej Europie: te, które nie są absolutnie potrzebne, zostaną rozwiązane lub ich kompetencje zostaną przekazane Komisji Europejskiej”. Ponadto Unia Chrześcijańsko-Społeczna powiązała debiurokratyzację ze zniesieniem części istniejących regulacji, gdyż „duszący przepływ biurokracji z Brukseli hamuje aktywność ludzi i przedsiębiorstw oraz szkodzi akceptacji Unii Europejskiej”⁴⁸. Identyczne stanowisko przedstawione zostało w programie wyborczym CSU z 2009 r., w którym uściślono, że unijna biurokracja w sposób szczególny dotyka firmy średniej wielkości i wolne zawody. Według bawarskiej chadecji, „istniejące europejskie dyrektywy i rozporządzenia należy poddać sprawdzeniu i, jeśli to konieczne, zmienić lub całkowicie znieść”⁴⁹. Za redukcją biurokracji i uwolnienia od nadmiernej liczby regulacji wolnych zawodów i przedsiębiorstw – małych i średnich, ale także przemysłu, gospodarstw rolnych

⁴⁶ *Ibidem*, s. 20.

⁴⁷ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 2; *Europaplan Bayern*, s. 6-7.

⁴⁸ *Europaplan Bayern*, s. 7.

⁴⁹ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 4-5.

i rzemiosła opowiedziała się również CDU w programie wyborczym z 2014 roku oraz we wspólnej chadeckiej odezwie wyborczej z 2009 roku⁵⁰.

Stojąc na stanowisku, że biurokracji należy zapobiegać, zanim się pojawi, CSU podkreślała, że „silny Parlament Europejski uniemożliwia biurokratom podejmowanie niezrozumiałych decyzji za zamkniętymi drzwiami – takich jak zakaz używania żarówek, zawartość soli w chlebie lub minimalna wielkość zbiorników na gnojowicę”⁵¹. Natomiast we wspólnym programie wyborczym na wybory do Parlamentu Europejskiego z 2019 roku obie partie chadeckie nawoływały do tego, aby „wnioski ustawodawcze, które nie zostały przyjęte do końca kadencji Parlamentu Europejskiego, zostały ponownie przedłożone. Według CDU i CSU „w ten sposób można sprawdzić, czy inicjatywy ustawodawcze z poprzednich kadencji są nadal konieczne, czy co najmniej muszą zostać dostosowane czasowo”⁵².

Obie partie chadeckie sporo uwagi poświęciły działalności Grupy Wysokiego Szczebla Niezależnych Partnerów ds. Obciążeń Administracyjnych. Ponieważ działała ona pod przewodnictwem byłego premiera Bawarii i przewodniczącego CSU Edmunda Stoibera, Unia Chrześcijańsko-Społeczna nie tylko wyraziła opinię, że wykonuje cenną pionierską pracę, ale również uznała jej osiągnięcia za sukces bawarskiej polityki. Domagała się przy tym podjęcia dalszych kroków w celu ograniczenia biurokracji, a więc realizacji zaleceń grupy, w tym obowiązkowej kontroli wszystkich nowych aktów prawnych i przeglądu wszystkich istniejących przepisów pod kątem znalezienia dla nich „mniej biurokratycznej alternatywy”⁵³. Równie pozytywnie o działalności grupy wypowiadała się CDU. Siostrzana partia podkreślała, że wniosła ona istotny wkład w zmniejszenie biurokracji – „przede wszystkim wyraźnie wskazała, w czym leży problem, a tym samym stanowi główną przesłankę programu REFIT⁵⁴ Komisji Europejskiej w zakresie inteligentnych regulacji”⁵⁵. Obie partie podkreślały również znaczenie zaangażowanej w walkę z biurokracją niezależnej Rady ds. Kontroli Regulacyjnej. CDU i CSU wskazywały, że do zakresu jej obowiązków należy „oszacowanie kosztów biurokracji i przestrzeganie zasady pomocniczości przed wprowadzeniem nowych regulacji na wszystkich szczeblach

⁵⁰ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 22-23; „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 1.

⁵¹ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 2-3.

⁵² „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 20.

⁵³ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 4-5; *EuropaPLAN Bayern*, s. 7.

⁵⁴ REFIT (ang. *Regulatory Fitness and Performance Programme*) – program KE, którego celem jest uproszczenie unijnych przepisów oraz zagwarantowanie, że przynoszą one zamierzone korzyści obywatelom, przedsiębiorstwom i społeczeństwu. *REFIT – informacje ogólne*, https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/evaluating-and-improving-existing-laws/refit-making-eu-law-simpler-less-costly-and-future-proof_pl (dostęp: 20 XII 2020).

⁵⁵ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 22-23.

oraz skuteczne ograniczanie kosztów”, konstatując, że „doradza instytucjom unijnym w zakresie lepszego stanowienia prawa – przy mniejszej biurokracji”⁵⁶.

2.4. Skonsolidowanie Unii

Obie partie chadeckie świadome były, że dotychczasowe rozszerzenia Unii Europejskiej poszerzyły obszar stabilności i pokoju oraz przyniosły Niemcom korzyści polityczne i gospodarcze. Podkreślały przy tym, że akcesja kolejnych państw do organizacji wymagała sporego wysiłku i była dużym obciążeniem dla zdolności UE do podejmowania decyzji i działania. W związku z tym opowiedziały się za konsolidacją Unii przed dalszym jej rozszerzaniem, celem umocnienia tożsamości, spójności i instytucji UE⁵⁷. Wyjątek od tej reguły stanowiła akcesja Chorwacji⁵⁸.

Skupienie się organizacji na wewnętrznym umocnieniu nie oznaczało, według CDU, całkowitego zamknięcia Unii na nowych członków. Partia życzyła sobie, aby trwające negocjacje akcesyjne były kontynuowane, tłumacząc, że w ten sposób można dopilnować, aby kandydaci w pełni spełnili wszystkie kryteria polityczne i gospodarcze. Szczególną uwagę Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna zwracała na „wdrożenie unijnych standardów w zakresie praworządności, rozdziału władz, praw człowieka, takich jak wolność wypowiedzi i wolność wyznania, [...] praw grup etnicznych i mniejszości”⁵⁹. Odmiennie zdanie w tej kwestii wyraziła CSU, która w programie wyborczym z 2014 roku opowiedziała się za zatrzymaniem rozpoczętych negocjacji w sprawie członkostwa Czarnogóry i Serbii⁶⁰.

Broniąc otwartości Unii Europejskiej dla państw Bałkanów Zachodnich, a zatem nie tylko wyżej wymienionych, ale także Republiki Albanii, Bośni i Hercegowiny, Republiki Kosowa oraz Republiki Macedonii (Północnej) – CDU podkreślała, że dla wielu obywateli tych państw Unia „stała się wzorem otwartego społeczeństwa, pokojowego współistnienia narodów, a tym samym światłem nadziei w kontekście ich politycznej i gospodarczej przyszłości”⁶¹. Będąc świadoma tego, jak ważna dla procesu reform w tych państwach jest perspektywa akcesji, w tym dla rozwiązania istniejących konfliktów mniejszościowych i sąsiedzkich w regionie, CDU podkreślała, że Unia Europejska musi sprostać odpowiedzialności wobec ich obywateli.

⁵⁶ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 20. Zob. także: „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 22-23.

⁵⁷ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 12-13; „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 3-4; „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 78-79.

⁵⁸ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 13; „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 14-15.

⁵⁹ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 78-79.

⁶⁰ *Europaplan Bayern*, s. 5.

⁶¹ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 12-13.

Podkreślała przy tym, że państwa Bałkanów Zachodnich muszą spełnić kryteria kopenhaskie, przede wszystkim rozwiązać swoje problemy z praworządnością i korupcją⁶². Podobne sformułowania znalazły się we wspólnym programie na wybory do Parlamentu Europejskiego z 2019 roku⁶³.

Wiele uwagi obie partie chadeckie poświęciły kwestii akcesji Republiki Turcji do Unii Europejskiej. Jako jeden z głównych argumentów przeciwko rozszerzeniu organizacji o to państwo CDU i CSU podawały brak zdolności samej Unii do rozszerzenia, która wynikała między innymi z rozmiaru tego kraju i jego struktury gospodarczej, które groziły „przeciążeniem” UE po jego akcesji⁶⁴. Chadecja podkreślała również, że Turcja nie spełnia wszystkich kryteriów politycznych i ekonomicznych, gdyż w państwie tym łamana jest wolność słowa i wyznania, nie występuje ochrona mniejszości oraz równość kobiet i mężczyzn⁶⁵. CDU i CSU podnosiły także argument, że Unia Europejska powinna być rozszerzana wyłącznie o państwa europejskie, które mają wspólne korzenie kulturowe i historię, a zatem przyłączenie ich do organizacji nie naruszy jej wewnętrznej jedności, a wręcz wzmocni tożsamość europejską. Życzyły sobie zatem, aby UE posiadała wyraźne granice ustalone na podstawie kryterium geograficznego i kulturowego⁶⁶.

Stojąc na stanowisku, że Unia Europejska nie może rozszerzać się w nieskończoność, tym bardziej że osiągnęła granicę swojej zdolności absorpcyjnej, CSU zasugerowała w programie wyborczym z 2014 roku natychmiastowe zakończenie negocjacji akcesyjnych z Turcją. Dodawała przy tym, że ze względu na brak perspektyw pełnego członkostwa państwa w UE, jedynie takie działanie będzie wobec niego sprawiedliwe⁶⁷. W tym okresie stanowisko Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej było mniej jednoznaczne, partia bowiem nie chciała przekreślać szans Turcji na akcesję, warunkując ją jednakże spełnieniem kryteriów kopenhaskich⁶⁸. Obie partie, podkreślając, że Turcja jest ważnym partnerem politycznym, gospodarczym i strategicznym Unii oraz Niemiec, jak również cennym sojusznikiem w NATO,

⁶² „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 78-79.

⁶³ Chadecja podkreślała, że „nie może być kompromisów w zakresie praworządności, walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną. Kraje kandydujące mogą przystąpić do UE tylko wtedy, gdy w pełni spełnią polityczne i gospodarcze kryteria członkostwa”. „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 21-22.

⁶⁴ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 78-80; „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 3-4. CSU dodawała, że przyjęcie państwa do organizacji byłoby równie przytłaczające dla Turcji, jak dla Europy. *Europaplan Bayern*, s. 3.

⁶⁵ „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 3-4; „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 12-13.

⁶⁶ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 78-80; „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 12-13; „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 14-15.

⁶⁷ *Europaplan Bayern*, s. 3.

⁶⁸ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 12-13; „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 78-79.

proponowały temu państwu „uprzywilejowane partnerstwo”⁶⁹, które pozwoliłoby na pogłębienie wieloaspektowej współpracy z organizacją bez akcesji⁷⁰.

W związku z prowadzoną przez Turcję polityką wewnętrzną i zagraniczną, we wspólnym programie na wybory do Parlamentu Europejskiego z 2019 roku chadecja wykluczyła pełne członkostwo tego państwa w Unii, godząc się wyłącznie na bliskie partnerstwo. Ponadto powołując się na doświadczenia z dotychczasowych procesów akcesyjnych, CDU i CSU wyraziły powątpiewanie, czy będzie możliwe przyjęcie kolejnych państw w ciągu najbliższych pięciu lat⁷¹.

2.5. Zakorzenie w Unii społecznej gospodarki rynkowej

Obie partie chadecckie przyjęły za cel zakorzenie w Unii Europejskiej społecznej gospodarki rynkowej, która – według nich – pozytywnie oddziałuje na wzrost gospodarczy i miejsca pracy oraz zapewnia równowagę społeczną. Co więcej, ponieważ wiąże wydajność z odpowiedzialnością i solidarnością, uznały ją za przeciwwagę dla nieudolnych systemów socjalistycznej gospodarki planowej i „nieokiełznanego” kapitalizmu oraz właściwą odpowiedź na wyzwania kryzysu gospodarczego w państwach członkowskich UE⁷². Zgodnie z CDU i CSU, łącząc zalety gospodarki rynkowej z obowiązkiem sprawiedliwości społecznej i odpowiedzialności obywateli, ale także odpowiedzialności ekologicznej, społeczna gospodarka rynkowa jest najlepszym porządkiem gospodarczym dla wolnych ludzi w społeczeństwie opartym na solidarności⁷³.

W programie na wybory do PE w 2009 roku Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna przyjęła z dużym zadowoleniem, że model społecznej gospodarki rynkowej został zakotwiczony w Traktacie z Lizbony. Podkreśliła przy tym, że „kreatywność, innowacyjność i duch przedsiębiorczości powstają tylko w atmosferze wolności i odpowiedzialności, która nagradza inicjatywy, motywację oraz zrównoważone i społeczne zaangażowanie”. Za ważny cel chadecckiej polityki europejskiej partia uznała stworzenie ogólnoeuropejskich minimalnych standardów socjalnych,

⁶⁹ „Upriwilejowane partnerstwo” zostało przedstawione m.in. w dokumencie: *Privilegierte Partnerschaft. Die europäische Perspektive für die Türkei Beschluss der Präsidien der Christlich Demokratischen Union und der Christlich-Sozialen Union am 7. März 2004*, <https://www.cduneuss.de/news/privilegierte-partnerschaft-die-europaeische-perspektive-fuer-die-tuerkei/> (dostęp: 15 I 2020).

⁷⁰ „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 3-4; „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 12-13; „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 14-15; *Europaplan Bayern*, s. 3, 5.

⁷¹ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 21-22.

⁷² „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 1; „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 6-7.

⁷³ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 11; „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 8-9.

które obejmować miały, przede wszystkim, poprawę bezpieczeństwa pracy, prawa pracownicze oraz równość kobiet i mężczyzn w zakresie dostępu do zatrudnienia. Odrzuciła harmonizację polityki społecznej, w szczególności systemów zabezpieczenia społecznego, ze względu na brak możliwości zagwarantowania wysokiego poziomu systemowi niemieckiemu⁷⁴.

2.6. Stabilizacja euro i budżetów państw członkowskich

Zarówno CDU, jak i CSU traktowały euro jest coś więcej niż tylko walutę. Według Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej, to niebagatelny wspólny projekt, który jest niezbędny dla pomyślnej przyszłości Europy. Waluta, która stwarza „stabilność polityczną, wewnątrznie jednocząc Europę i umożliwiając zaprezentowanie na zewnątrz wspólnego stanowiska”, ale również „wzmacnia gospodarkę i sprawia, że Niemcy są bardziej konkurencyjne na arenie międzynarodowej”⁷⁵. Stojąc na stanowisku, że euro jest warunkiem silnej gospodarki, stabilnych warunków politycznych oraz niezbędnym instrumentem w handlu międzynarodowym, obie partie podkreślały, że odpowiedzialność za stabilność wartości pieniądza nierozdzielnie połączona jest z niezależnością Europejskiego Banku Centralnego⁷⁶. Aby zapewnić, że euro pozostanie silne, chadecja opowiadała się również za redukcją zadłużenia, zrównoważonymi budżetami i ścisłym przestrzeganiem krajowych i unijnych „hamulców” zadłużenia przez wszystkie państwa członkowskie UE⁷⁷.

Uznając za konieczne zachowanie stabilności euro, także w czasie kryzysu, CSU odrzuciła łagodzenie ustaleń zawartych w Pakcie Stabilności i Wzrostu⁷⁸, dzięki któremu „euro stało się wiarygodną i stabilną walutą światową”⁷⁹. Obie partie kładły nacisk na konsekwentne przestrzeganie oraz egzekwowanie zasad zawartych we wzmacniających ów pakt pięciu rozporządzeniach i jednej dyrektywie (tzw. „sześciopaku”)⁸⁰

⁷⁴ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 1-2.

⁷⁵ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 13-14.

⁷⁶ „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 2; „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 9-11.

⁷⁷ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 13-14; „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 9-11.

⁷⁸ Resolution of the European Council on the Stability and Growth Pact Amsterdam, 17 VI 1997, „Official Journal of the European Communities” C 236/01 z 2 VIII 1997.

⁷⁹ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 5-6.

⁸⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1173/2011 z dnia 16 XI 2011 r. w sprawie skutecznego egzekwowania nadzoru budżetowego w strefie euro, 23 XI 2011, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 306, t. 54, 23 listopada 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0001:0007:PL:PDF> (dostęp: 15 XII 2012); Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1174/2011 z dnia 16 XI 2011 r. w sprawie środków egzekwowania

oraz w traktacie fiskalnym⁸¹. Podkreślały przy tym, że każde państwo, które je narusza, musi spodziewać się konsekwencji. Co więcej, we wspólnym programie wyborczym z 2019 roku CDU i CSU opowiedziały się za rozszerzeniem istniejących sankcji wobec państw mających nadmierny deficyt budżetowy⁸². W tym kontekście, Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna wskazywała na konieczność ścisłego monitorowania budżetów i zadłużenia w poszczególnych krajach strefy euro. Funkcję kontrolną sprawować miała Komisja Europejska wyposażona w prawo odrzucenia budżetów, które nie spełniają kryteriów unijnych⁸³.

W programie na wybory do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku bawarska chadecja, mając na myśli Grecję, wysunęła postulat głoszący, że państwo, które w długim czasie nie spełnia kryteriów stabilności, powinno móc opuścić strefę euro i ponownie wprowadzić własną walutę. Procesowi temu powinna towarzyszyć ukierunkowana pomoc gospodarcza i możliwość ponownego wejścia do strefy euro⁸⁴. Z poglądem tym nie zgadzała się CDU, która uznała, że

wzywaniu do powrotu do walut krajowych lub nowych eksperymentów, jest nie tylko retrospektywne, ale także całkowicie nieodpowiedzialne gospodarczo i politycznie: zagraża naszemu dobrobytowi gospodarczemu, nowo nabytym wolnościom, takim jak Europa bez barier i pokojowe współistnienie narodów Europy⁸⁵.

---

korekty nadmiernych zakłóceń równowagi makroekonomicznej w strefie euro, 23 XI 2011, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 306, t. 54, 23 XI 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0008:0011:PL:PDF> (dostęp: 15 XII 2012); *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1175/2011 z dnia 16 XI 2011 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 1466/97 w sprawie wzmocnienia nadzoru pozycji budżetowych oraz nadzoru i koordynacji polityk gospodarczych*, 23 XI 2011, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 306, t. 54, 23 XI 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0012:0024:PL:PDF> (dostęp: 15 XII 2012); *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1176/2011 z dnia 16 XI 2011 r. w sprawie zapobiegania zakłóceniom równowagi makroekonomicznej i ich korygowania*, 23 XI 2011, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 306, t. 54, 23 XI 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0025:0032:PL:PDF> (dostęp: 15 XII 2012); *Rozporządzenie Rady (UE) nr 1177/2011 z dnia 8 XI 2011 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1467/97 w sprawie przyspieszenia i wyjaśnienia procedury nadmiernego deficytu*, 23 XI 2011, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 306, t. 54, 23 XI 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0033:0040:PL:PDF> (dostęp: 15 XI 2012); *Dyrektywa Rady 2011/85/UE z dnia 8 XI 2011 r. w sprawie wymogów dla ram budżetowych państw członkowskich*, 23 XI 2011, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 306, t. 54, 23 XI 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0041:0047:PL:PDF> (dostęp: 15 XII 2012).

⁸¹ *Traktat o stabilności, koordynacji i zarządzaniu w Unii Gospodarczej i Walutowej*, http://european-council.europa.eu/media/639256/16_-_tscg.pl.12.pdf (dostęp: 15 XII 2020).

⁸² „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 16-17; *Europaplan Bayern*, s. 12-13; „*Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand*”..., s. 9-11.

⁸³ „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 16-17.

⁸⁴ *Europaplan Bayern*, s. 12.

⁸⁵ „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 13-14.

Przy tym obie partie zgadzały się, że nadmiernie zadłużone państwa strefy euro powinny podlegać przepisom ustawy o postępowaniu upadłościowym państw (*die Insolvenzordnung*)⁸⁶.

Zarówno Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna, jak i Unia Chrześcijańsko-Społeczna podkreślały, że wspierają kraje członkowskie strefy euro, które nie są w stanie samodzielnie wyjść z kryzysu, jednakże łączyły pomoc, na przykład udzielaną w ramach Europejskiego Mechanizmu Stabilności – *the European Stability Mechanism* (ESM)⁸⁷, z wdrażaniem przez nie reform politycznych i gospodarczych oraz walką z zadłużeniem, w tym usuwaniem jego przyczyn. CSU podkreślała nawet, że jeżeli państwo nie spełnia tych wymogów, udzielana mu pomoc finansowa powinna zostać odpowiednio zmniejszona lub całkowicie zniesiona. Wspieraniem i monitorowaniem wysiłków państw dotkniętych kryzysem zajmował się Europejski Bank Centralny, Komisja Europejska i Międzynarodowy Fundusz Walutowy⁸⁸. We wspólnym programie na wybory do PE w 2019 roku partie poparły utworzenie Europejskiego Funduszu Walutowego (*the European Monetary Fund*, EMF⁸⁹), który miał uniezależnić „stabilność finansową Europy od dobrej woli innych potęg gospodarczych”⁹⁰.

Ponadto CDU i CSU odrzucały „euroobligacje” oraz uwspólnotowanie długu państw pogrążonych w kryzysie, co łączyły z istnieniem „unii długu” i „unii transferowej”⁹¹. Obie partie wielokrotnie podkreślały, że każde państwo powinno być odpowiedzialne za swoje długi, natomiast bawarska chadecja dodawała, że Niemcy nie mogą ponosić odpowiedzialności za państwa członkowskie mające trudności finansowe, w tym nie powinny udzielać im pożyczek. CSU domagała się, aby EBC „natychmiast wstrzymał program skupu obligacji rządowych krajów dotkniętych kryzysem”, dodając, że kategorycznie odmawia „finansowania stanów kryzysowych za pośrednictwem prasy drukarskiej”. Ponadto, w związku z 27,5% udziałem w EBC, partia domagała się prawa weta dla Niemiec w fundamentalnych kwestiach podejmowanych przez Radę Prezesów⁹².

Zarówno CDU, jak i CSU łączyły unię stabilności z powstaniem europejskiego nadzoru bankowego przy znaczącym zaangażowaniu Europejskiego Banku Central-

⁸⁶ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 10.

⁸⁷ Rada Europejska 16-17 XII 2010 r., *Konkluzje*, Bruksela, 25 I 2011 r. (27.01) (OR. en), EUCO 30/1/10, REV 1, CO EUR 21, CONCL 5, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/PL/ec/118607.pdf (dostęp: 15 XII 2020).

⁸⁸ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 14; *Europaplan Bayern*, s. 12-13.

⁸⁹ *Utworzenie Europejskiego Funduszu Walutowego*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635535/EPRS_ATA\(2019\)635535_PL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635535/EPRS_ATA(2019)635535_PL.pdf) (dostęp: 15 XII 2020).

⁹⁰ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 9-11.

⁹¹ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 16; „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 9-11.

⁹² *Europaplan Bayern*, s. 12-13; „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 5-6.

nego⁹³. W przyjętej podczas zjazdu w kwietniu 2014 roku uchwale „Wspólnie odnawiając sukcesy w Europie”, Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna uznała ustanowienie unii bankowej za jedno z najważniejszych europejskich zadań. Podkreślała przy tym, że działając w interesie podatników, stawia sobie za cel przełamanie „błędnego koła” zadłużenia państw i banków. Partia dodawała, że „po ukończeniu unii bankowej, duże banki w Europie będą obowiązywały jednolite przepisy, regulujące również ich rozwiązanie w przypadku kryzysu. [...] Europejski nadzór zapewni zgodność z nowymi przepisami w strefie euro, niezależnie od nacisków krajowych”. Partia podkreślała, że

tworzony jest również mechanizm restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Jego zadaniem będzie zamykanie banków z problemami w taki sposób, aby nie mogły one zainfekować całego systemu finansowego, ani pozbawić podatnika oszczędności. Po pierwsze, należy odpowiednio zaangażować menedżerów, właścicieli banków i dużych inwestorów. Jeśli to nie wystarczy, wkroczy fundusz likwidacyjny, do którego banki wcześniej zdeponowały pieniądze. Sprawdzamy, jak w przyszłości można poradzić sobie z ryzykiem związanym z obligacjami rządowymi w bilansach banków.

Ponadto zgodnie z dokumentem, CDU domagała się wprowadzenia zmian do unijnych traktatów, aby odzwierciedlały one pogłębiającą się współpracę europejską w strefie euro⁹⁴.

2.7. Wzmocnienie współpracy w dziedzinie polityki azylowej i imigracyjnej

CDU i CSU opowiedziały się za ścisłą i praktyczną współpracą państw członkowskich Unii Europejskiej w zakresie polityki azylowej i imigracyjnej. Przy tym dla Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej uznającej za obowiązującą zasadę „jednolitego poziomu ochrony i pomocy opartej na solidarności” ważne było przyspieszenie wdrażania wspólnego systemu azylowego oraz stosowanie przez wszystkie państwa członkowskie wspólnych zasad azylowych w praktyce⁹⁵, CSU nalegała zaś, aby państwa członkowskie „miały ostatnie słowo w kwestii tego, kto może, a kto nie może wjechać do kraju”⁹⁶. Obie partie zgodnie opowiadały się za ochroną i przyznaniem prawa do azylu uchodźcom politycznym⁹⁷.

⁹³ „*Starkes Europa – Sichere Zukunft*”..., s. 6-7; „*CSU-Europawahlprogramm 2009*”..., s. 5-6; „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 10-11; „*Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand*”..., s. 9-11.

⁹⁴ „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 9, 20-21.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 68-70.

⁹⁶ „*CSU-Europawahlprogramm 2009*”..., s. 13. W programie wyborczym z 2014 r. CSU uściśliła, że „żaden unijny urzędnik nie decyduje, kto otrzyma azyl w Niemczech, ale władze niemieckie”. *Europaplan Bayern*, s. 3.

⁹⁷ *Europaplan Bayern*, s. 3; „*CSU-Europawahlprogramm 2009*”..., s. 13; „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 68-70.

Choć CDU uznała politykę azylową Unii Europejskiej za jedną z najnowocześniejszych i najbardziej rozwiniętych na świecie, dostrzegła również jej niedociągnięcia⁹⁸. We wspólnym programie wyborczym z 2019 roku chadecja podkreślała, że celem jest jednolita i szybka procedura azylowa z możliwością jednokrotnego złożenia wniosku o azyl na terenie UE. Tym samym chciała wykluczyć możliwość ubiegania się o azyl w kilku państwach oraz zachować odpowiedzialność kraju tak zwanego pierwszego wjazdu. Przy tym, oczekując od wszystkich europejskich państw członkowskich solidarności, obie partie chadecckie opowiedziały się za podziałem obciążeń. Jednocześnie CDU i CSU zastrzegły, że skuteczna pomoc potrzebującym ochrony bezpośrednio powiązana jest z liczbą przybywających do Europy uchodźców, w związku z tym sugerowały, aby była ona możliwie niewielka. Partie chciały również „wylimitować fałszywe zachęty, wyrównać świadczenia dla osób ubiegających się o azyl w całej Europie i ograniczyć je do minimum”. Podjęcie decyzji, kto potrzebuje ochrony i zostanie wpuszczony na teren Unii Europejskiej, scedowane zostało na europejskie centra rejestracyjne, tak zwane „hotspoty”. Natomiast uniezwolnienie nielegalnym migrantom kontynuowania ich podróży, umieszczenie ich w owoch ośrodkach i odesłanie do kraju ojczystego uznano za zadanie Frontexu⁹⁹.

W programach wyborczych Unii Chrześcijańsko-Społecznej na wybory do PE często pojawiała się kwestia konieczności przyspieszenia procedury azylowej oraz szybszych powrotów do krajów pochodzenia osób, którym odmówiono azylu i statusu uchodźcy¹⁰⁰. Obie partie zgadzały się co do tego, że należy rozszerzyć listę bezpiecznych krajów pochodzenia – w 2014 roku CDU postulowała, aby dodać do niej Bośnię i Hercegowinę, Macedonię, Serbię, Albanie i Czarnogórę, w 2019 roku obie partie chciały dołączenia do niej Tunezji, Algierii, Maroka i Gruzji. Chadecja podkreślała, że dzięki temu wnioski od obywateli tych państw byłyby rozpatrywane szybciej oraz skrócony zostałoby pobyt na terenie Niemiec osób, którym nie udzielono azylu¹⁰¹.

W programie z 2009 i 2014 roku CDU połączyła zwalczanie nielegalnej imigracji z zawiązywaniem współpracy i partnerstwa z krajami pochodzenia imigrantów (m.in. w celu poprawy warunków życia ich obywateli) oraz krajami tranzytowymi, przez które dostają się do Europy¹⁰². Obie partie chadecckie stały na stanowisku, że walka z nielegalną migracją jest wspólnym zadaniem europejskim.

⁹⁸ W szczególności zwracała uwagę na trudności związane z przekazywaniem danych do właściwych państw członkowskich. „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 68-70.

⁹⁹ „*Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand*”..., s. 14.

¹⁰⁰ *Europaplan Bayern*, s. 13.

¹⁰¹ „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 68-70; *Europaplan Bayern*, s. 3; „*Unser Europa macht stark*...”, s. 15.

¹⁰² „*Starkes Europa – Sichere Zukunft*”..., s. 11; „*Gemeinsam erfolgreich in Europa*”..., s. 68-70.

Wszystkie państwa europejskie muszą wypełniać swoje obowiązki. Zwalczanie nielegalnej migracji rozpoczyna się od skutecznych działań przeciwko gangom przemytników i skutecznej ochrony granic zewnętrznych Europy. [...] Nikt nie może wjechać do kraju bez zezwolenia i pod żadnym pozorem bez dokumentów lub jednoznacznego dokumentu tożsamości¹⁰³.

Przy tym CDU podkreślała, że ochrona unijnych granic nie może prowadzić do łamania praw człowieka i norm humanitarnych. Obstawiała zatem za przestrzeganiem zasady non-refoulement i obowiązku ratowania imigrantów przed utonięciem¹⁰⁴.

2.8. Wzmocnienie wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa

Ochrona i bezpieczeństwo obywateli oraz państw członkowskich były jednym z priorytetów CDU i CSU. W związku z tym partie domagały się wprowadzenia w życie odpowiednich przepisów unijnych, ścisłej kontroli na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej, wzmacniania współpracy i wymiany informacji między organami bezpieczeństwa państw członkowskich oraz między wymiarem sprawiedliwości i organami celnymi tychże państw i tzw. krajów trzecich, które miały zapobiec nielegalnej imigracji, handlowi ludźmi, przemytowi i przestępczości zorganizowanej¹⁰⁵. CDU i CSU sugerowały także jak najszybsze uruchomienie europejskiego rejestru wjazdów i wyjazdów (EES), w celu rejestrowania danych dotyczących wjazdu i wyjazdu obywateli państw trzecich przekraczających granice zewnętrzne państw członkowskich i danych dotyczących odmowy wjazdu w odniesieniu do takich obywateli, oraz europejskiego systemu informacji o podróży i zezwoleń na podróż (ETIAS), który umożliwi przeprowadzanie kontroli i w razie konieczności odmawia wjazdu do strefy Schengen obywatelom państw trzecich zwolnionym z obowiązku wizowego, zanim pojawią się na granicy zewnętrznej UE¹⁰⁶.

Wewnętrzne i zewnętrzne bezpieczeństwo zjednoczonej Europy powiązane zostało przez partie chadeckie również ze wzmocnieniem unijnych agencji i organów ścigania oraz pogłębieniem ich współpracy z państwami członkowskimi. Partie postulowały, aby Europejski Urząd Policji – Europol stał się „europejskim FBI”, przy czym uprawnienia operacyjne miały pozostać w gestii odpowiednich organów ścigania państw członkowskich¹⁰⁷. Jednocześnie CDU podkreślała potrzebę wymiany informacji, w tym porównanie i przesyłanie danych dotyczących prowadzonych

¹⁰³ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 14.

¹⁰⁴ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 68-70.

¹⁰⁵ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 12-14; „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 65-67; „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 14.

¹⁰⁶ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 15.

¹⁰⁷ *Ibidem*, s. 16.

dochodzeń oraz informacji o listach gończych¹⁰⁸. Obie partie chciały jak najszybciej przekształcić Frontex, od 2016 roku Europejską Agencję Straży Granicznej i Przybrzeżnej, w policję graniczną na granicy zewnętrznej Unii Europejskiej. Postulowały zasilenie szeregów agencji o 10 000 dodatkowych funkcjonariuszy straży granicznej (w tym również z Niemiec) z uprawnieniami do przeprowadzania interwencji oraz przyznanie jej uprawnień do egzekwowania przepisów dotyczących kontroli granicznej i wymogów dotyczących wjazdu na teren UE, z zaznaczeniem, że ma się to odbywać we współpracy z państwami członkowskimi¹⁰⁹.

Omawiając kwestie bezpieczeństwa, chadecja zwracała również uwagę na kształt europejskiej polityki sąsiedztwa, w szczególności w odniesieniu do państw, z którymi Unia dzieli wspólną granicę. Partie przekonywały, że w interesie zarówno Europejczyków, jak i ich sąsiadów leży, aby standardy pracy sądów i policji, polityka wizowa i migracyjna państw ościennych były jak najbardziej zbliżone do unijnych¹¹⁰. Ponadto CSU przekonywała, że organizacja powinna angażować się w utrzymanie pokoju i mediować przede wszystkim w konfliktach, które występują w bezpośrednim sąsiedztwie Unii Europejskiej¹¹¹.

Łącząc bezpieczeństwo wewnętrzne z zewnętrznym, obie partie zgadzały się, że Unia Europejska musi zaangażować się w obronę pokoju, wolności, demokracji i praw człowieka na całym świecie oraz w globalną walkę z terroryzmem. W tym kontekście CDU i CSU nawiązywały do Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, którą w głównej mierze powiązały z działaniami dyplomatycznymi, cywilnym zapobieganiem kryzysom i opieką pokryzysową, w tym pomocą związaną z tworzeniem skutecznych sił policyjnych i sądownictwa¹¹².

W chadeckich programach na wybory do Parlamentu Europejskiego znalazło się również nawiązanie do bliskich stosunków między UE a NATO w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony. Obie partie opowiedziały się za ich zacieśnieniem i zintensyfikowaniem, a także za wniesieniem większego wkładu w partnerstwo transatlantyckie, które polegać miało na zwiększeniu zdolności organizacji do samoobrony oraz wspieraniu NATO w jego funkcji zapewnienia bezpieczeństwa na terytorium państw Sojuszu Północnoatlantyckiego, a zatem stworzeniu i funkcjonowaniu wspólnych europejskich sił zbrojnych powiązanych z Europejską Unią Obrony (*the European Defence Union*)¹¹³.

¹⁰⁸ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 10-11.

¹⁰⁹ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 16.

¹¹⁰ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 10-11; „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 4.

¹¹¹ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 12-14.

¹¹² „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 10-11; „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 12-14; „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 75-76.

¹¹³ „Starkes Europa – Sichere Zukunft”..., s. 8-9; „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 75-76; „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 17.

2.9. Większa dbałość o środowisko naturalne

Według CDU i CSU, Unia Europejska odgrywa pionierską rolę w dziedzinie ochrony środowiska i w walce z globalną zmianą klimatu. Przy tym obie partie podkreślały, że wszystkie państwa członkowskie powinny być równomiernie obciążone zobowiązaniami w tym zakresie, jak dodawała CSU, nawet w czasach kryzysu gospodarczego. Będąc świadoma, że ochrona środowiska i klimatu jest wyzwaniem o charakterze transgranicznym i wymaga międzynarodowej współpracy, chadecja wyrażała poparcie dla pionierskich działań Unii Europejskiej oraz wysiłku włożonego w zaangażowanie państw spoza Europy¹¹⁴. Unia Chrześcijańsko-Społeczna wyraźnie wskazywała, że celem jest „przekazanie przyszłym pokoleniom nienaruszonego środowiska ze zdrową glebą, zdrowym powietrzem, zdrową żywnością i czystą wodą”. Partia dodawała przy tym, że „poprzez europejską politykę środowiskową stworzymy jednolite warunki konkurencji dla naszych firm w Europie. To zapewnia miejsca pracy w Bawarii i całych Niemczech”¹¹⁵.

W programach na wybory do Parlamentu Europejskiego chadecja omawiała różnorakie środki ochrony klimatu. Jednym z nich było zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych. W 2014 roku CDU poparła dążenie Unii Europejskiej do redukcji tejże emisji zgodnie z Protokołem z Kioto z 1997 roku, jego poprawką dauhańską oraz unijnymi ramami klimatyczno-energetycznymi do roku 2030, które ustalały zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 40% w stosunku do poziomu z roku 1990. Przy tym partia podkreślała, że poziom emisji zanieczyszczeń powinien zostać zmniejszony zgodnie z celami klimatycznymi UE, przy zachowaniu rynkowej struktury systemu handlu uprawnieniami do emisji (EU ETS). Partia podkreślała gotowość do wyeliminowania istniejących problemów i stworzenia skutecznej zachęty do unikania szkodliwych dla klimatu gazów cieplarnianych, ale również do zaangażowania jak największej liczby państw i opracowania globalnego systemu ww. handlu¹¹⁶. Łączyła przy tym redukcję gazów cieplarnianych z ekspansją odnawialnych źródeł energii i efektywnością wykorzystania zasobów energii¹¹⁷.

Sporo miejsca obie partie chadecckie poświęciły transformacji energetycznej państw członkowskich UE, w tym przejściu na odnawialne źródła energii, które miały pomóc w uniezależnieniu się od importu energii oraz chronić środowisko i klimat. Przy tym CDU i CSU podkreślały, że należy dążyć do ściślejszego po-

¹¹⁴ „Für eine starke Stimme in Europa”..., s. 2.

¹¹⁵ „CSU-Europawahlprogramm 2009”..., s. 11.

¹¹⁶ Gotowość do zaangażowania jak największej liczby państw potwierdzona została przez obie partie we wspólnym programie na wybory do PE w 2019 r. Zob. „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 11.

¹¹⁷ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 48.

wiązania europejskich rynków energii, w tym silniej połączyć sieci energetyczne w Europie, gdyż jest to „najlepszy sposób na zrekompensowanie różnej dostępności energii odnawialnej i szansa na lepsze wykorzystanie różnych źródeł energii w Europie”¹¹⁸. Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna dodawała, że państwa członkowskie powinny zawrzeć porozumienie w sprawie rozwoju odnawialnych źródeł energii, które opierałoby się na jednolitych kryteriach. Partii zależało na tym, aby europejskie warunki ramowe wspierały rozwój odnawialnych źródeł energii w Niemczech i Europie bez naruszania suwerenności państw członkowskich w zakresie koszyka energetycznego¹¹⁹.

Ponadto w programie z 2014 roku CDU podniosła kwestię zachowania bogactwa naturalnego oraz ochrony różnorodności biologicznej, którą powiązała z koniecznością wzmocnienia międzynarodowej ochrony tejsze różnorodności i dzikiej przyrody oraz zachowania i odbudowy lasów. Partia domagała się podjęcia działań przeciwko kłusownictwu i nielegalnemu handlowi dzikimi zwierzętami. Jej celem było wzmocnienie ochrony gatunków w ramach międzynarodowych umów¹²⁰. We wspólnym programie z 2019 roku obie partie chadeckie podkreślały, że zachowanie różnorodności biologicznej, a tym samym walka ze zmianami klimatycznymi są głównym celem Europy. Miał on zostać osiągnięty między innymi poprzez wdrażanie wyników konferencji ONZ w sprawie zmian klimatu, które odbyły się w grudniu 2015 roku w Paryżu oraz trzy lata później w Katowicach¹²¹.

Podsumowanie

Rezultaty osiągnięte przez Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną i Unię Chrześcijańsko-Społeczną w wyborach do Parlamentu Europejskiego w latach 2009-2019 wskazują na ich słabnącą, choć wciąż silną pozycję na niemieckiej i europejskiej scenie politycznej. Chadecja (zarówno CDU samodzielnie, jak i łącznie z CSU) uzyskuje największą liczbę głosów wśród wszystkich biorących udział w wyborach partii niemieckich i to pomimo tego, że przy wzrastającej frekwencji (odpowiednio 43,3%, 48,1% i 61,4%) przypada jej coraz mniej miejsc w PE – w 2009 roku CDU

¹¹⁸ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 11.

¹¹⁹ „Gemeinsam erfolgreich in Europa”..., s. 37-39. Ponadto Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna opowiedziała się za wdrożeniem unijnej dyrektywy ramowej w sprawie strategii morskiej i osiągnięciem dobrego stanu środowiska na niemieckich wodach morskich najpóźniej do 2020 r., co obejmowało wyznaczenie obszarów chronionych, walkę z przelowieniem i jasne zasady górnictwa głębinowego oraz wydobywania ropy lub gazu z dużych głębokości. *Ibidem*, s. 49.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 50.

¹²¹ „Unser Europa macht stark. Für Sicherheit, Frieden und Wohlstand”..., s. 5.

otrzymała 34 miejsca, CSU – 8, 5 lat później CDU uzyskała 29, a CSU 5 miejsc, natomiast w ostatnich wyborach do Parlamentu Europejskiego CDU zdobyła tylko 23 miejsca. Z reguły tej wyłamała się CSU, która zdobyła o 1 miejsce więcej niż w 2014 roku, niemniej jest to i tak wynik gorszy, niż partia zakładała. Patrząc na wymiar europejski, coraz słabsze wyniki w wyborach do PE wchodzących w skład Europejskiej Partii Ludowej niemieckich partii chadeckich dotyczą nie tylko ich, ale również innych partii – w 2009 roku w Parlamencie zasiadało 273 europosłów z grupy EPP, 5 lat później było ich 216, a obecnie tylko 187, co zmusiło ugrupowanie do zbudowania koalicji. Przy tym należy podkreślić, że Niemcy chadecy utrzymali status najliczniejszej reprezentacji narodowej w ramach frakcji ludowej.

Na zmniejszającą się liczbę mandatów i głosów zdobytych przez CDU i CSU w wyborach do Europarlamentu wpłynęły różne czynniki, w tym niezależne od obu partii, jak usunięcie klauzuli zaporowej. Wyrok Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z lutego 2014 roku zaowocował wejściem do Parlamentu Europejskiego partii niemieckich, które do tej pory nie przekraczały pięcioprocentowego progu wyborczego – w 2014 roku w organie tym pojawili się członkowie Alternatywy dla Niemiec – *Alternative für Deutschland* (7 mandatów), Wolnych Wyborców (1), Partii Piratów (1), Partii Ochrony Zwierząt – *Tierschutzpartei* (1), Narodowodemokratycznej Partii Niemiec (1), Niemieckiej Partii Rodzin – *Familie* (1), Ekologicznej Partii Demokratycznej – *Ökologisch-Demokratische Partei* (1) oraz Partii – *Die Partei* (1), natomiast 5 lat później – Voltu (1)¹²². W związku z powyższym liczba miejsc przypadających partiom niemieckim, które do wyborów w 2014 roku przekraczały obowiązujący próg wyborczy, w tym dla Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej i Unii Chrześcijańsko-Społecznej, zmalała¹²³.

Wyniki niemieckiej chadecji w wyborach do PE w 2019 roku to także pokłosie konfliktów i rozbieżności dotyczących polityki imigracyjnej, azyłowej i uchodźczej obu partii, które były szczególnie widoczne po otwarciu przez A. Merkel granic państwa niemieckiego dla imigrantów we wrześniu 2015 roku i nasiliły się w 2018 roku, doprowadzając istniejący między CDU i CSU sojusz do największego od lat kryzysu. Ostatecznie został on zażegnany, gdyż partie zdały sobie sprawę, że sprzecząc się, więcej tracą, niż zyskują – po pierwsze nadszarpnęły zaufanie

¹²² Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w 2014 r., <https://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/pl/country-results-de-2014.html> (dostęp: 12 XI 2020); Wyniki wyborów europejskich w 2019 r. Wyniki według partii krajowych, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/pl/niemcy/> (dostęp: 12 XI 2020).

¹²³ Warto podkreślić, że zmalała również ogólna liczba miejsc przypadająca Niemcom w PE. W 2009 r. w Europarlamentie zasiadało 99 niemieckich deputowanych. Ze względu na wejście w życie Traktatu z Lizbony, który ustalił maksymalną liczbę deputowanych na 96, od 2014 r. Niemcy mają o 3 reprezentantów mniej w tym organie.

i poparcie elektoratu, szczególnie CSU, której wyborcy zaczęli skłaniać się ku Alternatywie dla Niemiec, a zatem postulowane przez Bawarczyków zaostrzenie polityki azylowej, które miało przysporzyć partii nowych wyborców, przyniosło efekt odwrotny od zamierzonego, po drugie spór dwóch z trzech partii koalicyjnych groził destabilizacją rządu niemieckiego i osłabieniem jego pozycji negocjacyjnej przed zbliżającymi się rozmowami dotyczącymi ważnych kwestii europejskich, między innymi przyszłości strefy euro, po trzecie zakończenie sojuszu obu partii niemieckich skutkowałoby marginalizacją CSU na szczeblu federalnym, a także koniecznością szukania nowych sojuszników przez obie partie, również w kontekście funkcjonowania rządu mniejszościowego złożonego z Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej i Socjaldemokratycznej Partii Niemiec.

Wyniki chadecji w wyborach do Europarlamentu w 2019 roku można również rozpatrywać w kontekście zmiany przywództwa w obu partiach, a zatem odejścia A. Merkel i wyboru na stanowisko przewodniczącej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej A. Kramp-Karrenbauer oraz zastąpienia H. Seehofera na stanowisku przewodniczącego CSU przez M. Södera. Ponieważ nowo wybrana przewodnicząca CDU została „namaszczona” na następczynię przez samą ustępującą ze stanowiska A. Merkel, a władzę w partii udało się przekazać w sposób uporządkowany, zmiana ta prawdopodobnie nie miała znaczących następstw w kontekście wyników partii w wyborach do PE. Wyraźniejszy wpływ na decyzje wyborców mogło mieć rozdzielanie funkcji przewodniczącej partii i kanclerz Niemiec, ze względu na ograniczenie możliwości wpływu A. Kramp-Karrenbauer na decyzje podejmowane przez rząd oraz mniejsze niż w poprzednich latach zaangażowanie A. Merkel w europejską kampanię wyborczą. Niewątpliwie pozytywny skutek na wynik wyborczy miała rezygnacja H. Seehofera z pełnionych funkcji i przejście stanowiska przewodniczącego CSU przez byłego sekretarza generalnego partii. Zmiana ta zaowocowała także otwarciem nowego rozdziału we współpracy CDU i CSU, czego wyrazem było stworzenie wspólnego programu na wybory do Parlamentu Europejskiego.

Choć w ostatnich dziesięciu latach wyniki chadecji w wyborach do PE w dużym stopniu powiązane były z tym, co działo się na niemieckiej scenie politycznej, bezsprzecznie łączą się również z udzielanymi przez obie partie odpowiedziami na wyzwania, z jakimi mierzy się Unia Europejska. Uważam, że wciąż wysokie notowania chadecji bezpośrednio powiązane są, z jednej strony, z zachowaniem dziedzictwa obu partii, w tym z konsekwentnym odwoływaniem się w programach i odezwach wyborczych do fundamentalnych elementów polityki europejskiej CDU i CSU, wywodzących się na przykład od Franza Josefa Straussa czy Konrada Adenauera, a z drugiej z dopasowywaniem owego dziedzictwa do współczesnych czasów oraz problemów i zadań stojących przed Unią. Przy tym należy nadmienić, że różnice programowe, które występują między partiami, związane są nie tylko z konieczno-

ścią odróżnienia się Unii Chrześcijańsko-Społecznej od większej siostrzanej partii, ale także z pozyskiwaniem różnych grup wyborców, celem maksymalizacji liczby posłów. CDU prezentuje zatem program, który przyciąga wyborców centrowych i liberalnych, natomiast CSU zwraca się do elektoratu konserwatywnego. Natomiast tworząc wspólne odezwy lub programy wyborcze, chadecja unika nawiązywania do elementów spornych. Strategia ta przełożyła się na najlepsze wśród niemieckich partii wyniki chadecji w wyborach do PE w latach 2009-2019.

Analiza programów niemieckiej chadecji na wybory do Parlamentu Europejskiego w kontekście problemów, zagrożeń i zmian występujących w Unii Europejskiej w latach 2009-2019

Streszczenie. Celem artykułu jest przybliżenie stanowiska niemieckich partii chadeckich (niem. *Christlich-Demokratische Union Deutschlands*, CDU i *Christlich-Soziale Union*, CSU) wobec zmian, problemów i zagrożeń pojawiających się w Unii Europejskiej i w państwach członkowskich. Poddano w nim analizie programy wyborcze na wybory do Parlamentu Europejskiego oraz wypowiedzi czołowych przedstawicieli CDU i CSU. Artykuł podzielony został na dwie części – kulisy powstawania programów wyborczych do PE oraz zmiany proponowane w chadeckich programach wyborczych do PE w latach 2009-2019.

Słowa kluczowe: CDU, CSU, polityka europejska, wybory do PE, Unia Europejska

Analysis of the programs of the German Christian Democrats for elections to the European Parliament in the context of problems, threats and changes occurring in the European Union in 2009-2019

Summary. The aim of the article is to present the position of the German Christian Democrats (Ger. *Christlich-Demokratische Union Deutschlands*, CDU and *Christlich-Soziale Union*, CSU) towards the changes, problems and threats emerging in the European Union and in the Member States. It analyzes the election programs for the elections to the European Parliament and the statements of leading representatives of the CDU and CSU. The article is divided into two parts – the backstage of the creation of election programs to the EP and the changes proposed in the Christian Democratic programs for the elections to the EP in 2009-2019.

Keywords: CDU, CSU, European policy, elections to the European Parliament, European Union